

CONȚINUTUL PRINCIPIILOR FUNDAMENTALE

1. Legalitatea procesului penal

În doctrină s-a arătat că principiul legalității constituie un principiu cadru, în sensul că el trebuie așezat în fruntea celorlalte principii întrucât el își răsfrânge aplicarea asupra tuturor celorlalte principii procesuale penale, pentru că fiecare dintre acestea sunt înscrise în lege și funcționează în formele prevăzute de lege.

În esență, el exprimă regula că întreaga activitate procesuală penală trebuie să realizeze în strictă conformitate cu dispozițiile legii („nula justitia sine lege”).

Sursa acestui principiu este constituțională. Ne referim la art.1 alin.5 din Constituția revizuită a României, care prevede că „În România, respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie”.

În cadrul procesului penal, acest principiu constituțional este transpus în redactarea art.2 alin.1 din actualul Cod de procedură penală, care prevede că „procesul penal se desfășoară atât în cursul urmăririi penale, cât și în cursul judecării, potrivit dispozițiilor prevăzute de lege”.

Din economia textului sus-menționat, rezultă, prin interpretare, că realizarea și respectarea principiului legalității în procesul penal, implică, cumulativ, următoarele cerințe:

- ca întreaga activitate procesuală atât în faza de urmărire, cât și în faza de judecată, să fie realizată numai de către organele de urmărire penală și instanțele judecătorești înființate prin lege, în componerea și potrivit atribuțiilor stabilite prin lege și de către persoanele cărora legea le acordă drepturi procesuale;
- activitatea procesuală trebuie să fie desfășurată numai în cazurile, condițiile și formele arătate și stabilite de lege;
- organele de urmărire penală și instanțele judecătorești au obligația să explice părților și participanților la proces, drepturile lor procesuale, să le respecte aceste drepturi și să le ajute pentru a asigura exercitarea efectivă a acestora.

Necesitatea asigurării respectării acestui principiu decurge și este impusă de următoarele temeuri:

- scopul procesului penal prevăzut de art.1 C. proc. pen., nu ar putea și nu poate fi realizat decât prin îndeplinirea strictă a fiecărei și, respectiv, a tuturor actelor și măsurilor procesuale și procedurale în conformitate cu reguli și forme riguroase, exact, expres și limitativ arătate în lege, regularitate care poate și trebuie să fie permanent, ușor controlabilă, tot potrivit legii.
- garantarea exercitării depline a drepturilor procesuale pentru părțile din proces nu ar fi posibilă și realizabilă decât prin prevederea riguroasă, exactă și expresă a acestor drepturi, în textele legii, în așa fel încât să se poată verifica și controla oricând dacă și în ce măsură aceste drepturi au fost respectate;
- apărarea și realizarea practică și efectivă a ordinii de drept și, totodată, a drepturilor și libertăților individuale ale părților și ale celorlalți participanți din proces, împotriva arbitrariului, abuzurilor, al vătămărilor de orice fel ce ar rezulta din practici nelegale sau din ignoranța ori incompetența aplicării și interpretării legii nu ar fi posibilă

și realizabilă decât prin aplicarea strictă și necondiționată a legii, pe tot parcursul desfășurării procesului penal.

Garanții pentru respectarea principiului legalității

Pentru a garanta respectarea principiului legalității procesuale, actualul

Cod de procedură penală prevede două modalități generale:

1) un control sistematic și eficient care să asigure, în orice moment procesual, descoperirea și înlăturarea oricăror încălcări ce pot interveni în activitatea procesuală penală prin nesocotirea legii sau aplicarea ei greșită.

Acest control se exercită, diferențiat, atât în faza auxiliară, nepublică a procesului penal (urmărirea penală), cât și în faza publică a procesului penal (în cursul judecății).

În prima fază, întreaga activitate de urmărire penală este condusă și controlată nemijlocit de procuror, care supraveghează ca actele și măsurile de urmărire penală să fie efectuate cu respectarea dispozițiilor legale (art.218 alin.1 C. proc. pen.).

Apoi, tot în această fază premergătoare judecății, orice persoană poate face plângere împotriva măsurilor și actelor de urmărire penală, care i s-au adus vătămări ale intereselor sale legitime.

Plângerea se adresează și se soluționează de către procuror, care este obligat să o rezolve în termen de cel mult 20 de zile, iar atunci când o admite, să infirme sau să dispună refacerea actelor și măsurilor efectuate cu încălcarea legii (art.220 și 265 C. proc. pen.).

Activitatea procurorului, desfășurată în aceeași fază nepublică a procesului penal este supusă, la rândul ei, controlului procurorului ierarhic superior. În sfârșit, prin art.2781 C. proc. pen., introdus prin Legea nr.281/2003, persoana vătămată, precum și orice alte persoane ale căror interese legitime au fost vătămate, se pot adresa instanței competente să judece cauza în fond, dacă sunt nemulțumite de modul în care i-a fost rezolvată, anterior, plângerea de către procuror.

În cazul în care instanța admite plângerea, desființează rezoluția sau ordonanța procurorului și i-o trimite acestuia pentru a începe și efectua urmărirea penală, conform legii sau pentru a redeschide și relua urmărirea penală în conformitate cu dispozițiile legale. Mai mult, atunci când instanța, verificând actele de urmărire penală cărora procurorul nu le-a dat eficiență, constată că la dosar există suficiente probe, reține cauza spre rejudecare și procedează exact ca și în cazul în care a fost investită prin rechizitor sau plângere prealabilă.

În faza de judecată, încă de la început, la prima înfățișare, instanța de fond care este investită, este datoare să verifice din oficiu regularitatea actului de sesizare întocmit de procuror și când constată că sesizarea nu este făcută potrivit legii, iar neregularitatea nu poate fi înlăturată deîndată și nici prin acordarea unui termen, dosarul se restituie procurorului.

În etapa procesuală a exercitării căilor de atac, instanțele de control (de apel sau de recurs) verifică legalitatea și temeinicia hotărârii atacate și atunci când constată nelegalitatea acesteia, admitând apelul, desființează sentința, potrivit art. 379 pct.2 lit.a și b C. proc. pen., sau în cazul recursului, instanța de control admite recursul, casează hotărârea și fie că îndreaptă hotărârea greșită, fie dispune rejudecarea, pentru cazurile de nulitate prevăzute de art.197 alin. 2 C. proc. pen., după distincțiile arătate în art. 38515 pct.2 C. proc. pen. Controlul prin care se garantează respectarea principiului legalității în

procesul penal funcționează și după rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești, prin exercitarea căilor extraordinare de atac (contestație în anulare, revizuire). Astfel, de exemplu, în cazurile în care hotărârile penale definitive conțin încălcări ale legii (privind procedura de citare a părții pentru termenul la care s-a judecat cauza de către instanța de recurs; când instanța de recurs nu s-a pronunțat asupra unei cauze de încetare a procesului penal, cu privire la care existau probe în dosar), împotriva acestora se poate exercita calea extraordinară de atac a contestației în anulare prevăzută de art.386 lit.a și c C. proc. pen.

2) A doua modalitate generală prin care se garantează respectarea principiului legalității în procesul penal este cea a sistemului de sancțiuni procesuale.

Pentru cazul încălcării dispozițiilor legale care reglementează desfășurarea procesului penal, Codul de procedură penală prevede două categorii de sancțiuni :

a) Într-o primă categorie sunt incluse sancțiunile actelor procesuale, care sunt următoarele:

- nulitatea absolută în cazurile încălcării dispozițiilor legale arătate expres și limiativ în alin.2 al art. 197 C. proc. pen.;
- nulitatea relativă pentru încălcarea altor dispoziții legale în desfășurarea procesului penal, care operează potrivit art.197 alin.4 C. proc. pen.;
- inadmisibilitatea (de ex., în cazul prevăzut de art.379 alin.1, pct.1 lit.a C. proc. pen., când apelul este inadmisibil pentru că, în cazul hotărârii atacate, nu este prevăzută de lege calea de atac a apelului, ori în cazul prevăzut de art.385 pct.1 lit.a C. proc. pen., când recursul este inadmisibil pentru același motiv, al inexistenței în lege a acestei căi de atac);
- decăderea (potrivit art.185 C. proc. pen., atunci când, pentru exercitare unui drept procesual, legea prevede un anumit termen, nerespectarea acestuia atrage decăderea din exercițiul dreptului).

b) În cea de a doua categorie de sancțiuni, intră sancțiunile administrative, civile sau chiar penale care se aplică în cazul unor încălcări grave ale dispozițiilor procedurale sau procesuale, de către persoanele care exercită atribuții judiciare sau în cazul exercitării abuzive a unor atribuții de către organele judiciare. Este cazul amenzilor judiciare care se aplică în cazul abaterilor prevăzute de art.198 C. proc. pen. sau cazurile foarte grave în care se dovedesc cercetări abuzive (situație în care intervine răspunderea penală pentru infracțiunea prevăzută de art.266 alin.2 și 3 C. pen.), abuzul în serviciu (situație în care, de asemenea, intervine răspunderea penală pentru infracțiunea prevăzută de art.246 și 247 C. pen.).